

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ МОНЕТАРНИХ ВЕКСЕЛІВ ОДЕРЖАНИХ ЯК СКЛАДОВОЇ МОНЕТАРНИХ АКТИВІВ

Удосконалено методику облікового відображення векселів одержаних шляхом використання субрахунків, які відображають інформацію про форму їх погашення та мету придбання

Ключові слова: монетарні активи, немонетарні активи, змішані активи, вексель, цінний папір, бухгалтерський облік

Постановка проблеми. Система бухгалтерського обліку як основне джерело інформації про господарську діяльність підприємства має відповідати цілям та стратегії його діяльності. Однією з найпоширеніших, на сьогодні, є стратегія управління орієнтована на вартість, основним завданням якої є підвищення вартості активів з метою усунення різниці між його ринковою та фактичною вартістю. Виокремлення в окрему групу змішаних активів спрямоване на управління вартістю підприємства, оскільки до монетарних і немонетарних активів застосовуються різні підходи до оцінки. Фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість та векселі не мають явно вираженої грошової форми, тобто залежно від змісту господарських операцій можуть бути як монетарними, так і немонетарними, що призводить до того, що в бухгалтерському обліку такі об'єкти будуть відображатися по-різному. У зв'язку з цим необхідно побудувати методику облікового відображення складових змішаних активів, однією із яких є векселі одержані.

Облік вексельних операцій є одним із найбільш суперечливих і складних питань, що пов'язано з його подвійною природою. Суб'єкти господарювання можуть використовувати векселі для розрахунків за товари, продукцію, виконані роботи та надані послуги, здійснення заліку взаємної заборгованості. Також вексель може виступати засобом притоку капіталу, оскільки придбання векселя за грошові кошти здійснюється з метою отримання додаткового доходу. У зв'язку з цим вирішення проблем практичного використання векселів потребує правильного відображення операцій з векселями в бухгалтерському обліку з урахуванням специфічної природи цього фінансового інструменту.

Метою проведеного дослідження є дослідження методичних особливостей бухгалтерського обліку монетарних векселів одержаних як складової монетарних активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем методики бухгалтерського обліку векселів зробили такі вітчизняні науковці, як О.В. Амеліна, М.Т. Білуха, О.Ю. Большакова, Ф.Ф. Бутинець, Л.М. Гавриловська, Н.Й. Галушка, С.О. Гуткевич, С.Ф. Голов, О.О. Жук, М.Д. Корінько, М.В. Кужельний, С.З. Мошенський, В.В. Сопко, Ю.Д. Чаціс, М.Г. Чумаченко В.Г. Швець та ін., а також зарубіжні дослідники: А.С. Бакаєв, С.М. Барац, М.Ф. Ван Бред, Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт, Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл О.В. Казаков, В.В. Палій, В.Ф. Палій, М.Л. Пятов, Я.В. Соколов, Л.З. Шнейдман, Е.С. Хендріксен. Однак відсутній комплексний підхід до методики бухгалтерського обліку векселів, оскільки більшість дослідників розглядали лише облікове відображення векселів, що забезпечені дебіторською заборгованістю, а векселем, що утримуються на підприємстві з метою отримання економічних вигід, тобто фактично є фінансовими інвестиціями, увага не приділялася. У зв'язку з цим актуальним є дослідження методичних особливостей бухгалтерського обліку монетарних векселів одержаних.

Викладення основного матеріалу. Бухгалтерський облік векселів в Україні здійснювався ще з давніх-давен, проте провести історичний огляд обліку вексельних операцій в Україні можливо лише, починаючи з XIX ст., оскільки саме тоді з'явилися перші книги з обліку, що використовувалися для фіксування їх надходження та вибуття. З метою розуміння специфічності векселя як об'єкта бухгалтерського обліку розглянемо історію вексельних операцій. До XIX століття відсутні відомості про ведення окремих облікових

регістрів і спеціальних рахунків для відображення вексельних операцій. Операції з отримання чи видачі векселів обліковувались на рахунках, що відображали операції з особами, від яких векселі отримувались, яким видавались або на яких були трасовані.

У праці Е.О. Мудрова "Счетоводство для всех родов торговли" (1846 р.) запропоновано вести бухгалтерський облік векселів виданих та одержаних на окремих рахунках, а також виокремлено поділ векселів на два типи, – ті, що є предметом торгівлі, і ті, що не є предметом торгівлі [13, с. 431].

Російський вчений П.І. Рейнбот в "Полном курсе коммерческой бухгалтерии" (1866 р.) [17, с. 59] обґрунтував необхідність застосування вексельної книги, яка складалася з двох частини: в першій – розміщувались римеси, векселі, за якими необхідно одержати платіж, а в другій – тратти – векселі, за якими підприємство зобов'язане погасити заборгованість.

У кінці XIX ст. М.Н. Штрик в книзі "Новейшая двойная бухгалтерия" (1891 р.) виділив рахунки одержаних та виданих векселів. Вчений відносив вексель до кредитних паперів та класифікував на наступні окремі категорії:

- векселі, пред'явлені нами іншим;
- векселі, пред'явлені іншими до нас;
- державні кредитні папери;
- громадські і промислові кредитні папери.

Також М.Н. Штрик відокремив рахунок "Векселів римес", який призначався для обліку отриманих векселів, дебетувався за всіма одержаними векселями, і кредитувався за всіма платежами за ними, а також рахунок "Векселів тратт", який відкривався для виданих векселів і кредитувався за виданими векселями, а дебетувався за сплаченими сумами. Дисконтвані векселі автор пропонував обліковувати за номінальною вартістю, а різницю процентів відображати на рахунку інтересів чи дисконту [11, с. 152].

Мохов М.І. в праці "Бухгалтерия" (1911 р.) запропонував виокремити окремі рахунки для відображення заборгованості за векселями. Ці рахунки дослідник називав "Рахунок векселя до одержання" – для векселів, за якими є право одержати гроші та "Рахунок векселів до платежу" – для векселів, за якими необхідно платити. Вчений вважав, що векселі можна продавати і купувати, тому й борг, який ґрунтується на векселі, записується в книзі не в особовий рахунок боржника чи кредитора, як борги за розписками та позиковими листами, а в особливі рахунки [11, с. 153]. Таким чином, М.І. Мохов, обґрунтував виділення окремих рахунків для обліку одержаних і виданих векселів.

Вагомий внесок в розвиток відображення в обліку векселів зробив С.М. Барац, який наголошував на необхідності ведення допоміжних книг, зокрема: книги виданих соло-векселів, книги акцептованих векселів, вексельної книги, строкової книги векселів до платежу, строкової книги векселів до одержання, книги боргів з видачі векселів і поставленні надписів (пред'явленню). Вчений виділяв рахунки "Векселів до одержання" і "Векселів до платежу". Барац С.М. зазначав, що і підписувач векселя (соло-векселя), і трасат-акцептант (платник) виступають як вексельно-зобов'язані особи (установи), а тому для бухгалтерії немає різниці в якості векседавця простого векселя чи в якості трасата виступає підприємство [2, с. 430]. Тому дослідник не виділяв рахунки простих і переказних векселів, а заборгованість за ними відображав на одному рахунку.

На основі аналізу поглядів науковців в XIX ст. – початку XX ст. на облікове відображення векселів встановлено, що спочатку заборгованість за векселями відображалась на особових рахунках боржників або кредиторів, тобто окремі рахунки для обліку заборгованості за векселем не відкривалися. Проте з розвитком вексельного обігу, коли векселі стали не тільки засобом розрахунку, але й об'єктом купівлі-продажу, в бухгалтерському обліку їх почали відображатися на окремих рахунку з розмежуванням одержаних і виданих векселів. Однією з проблем облікового відображення векселів була відсутність однаковості в поглядах вчених з приводу застосування допоміжних книг.

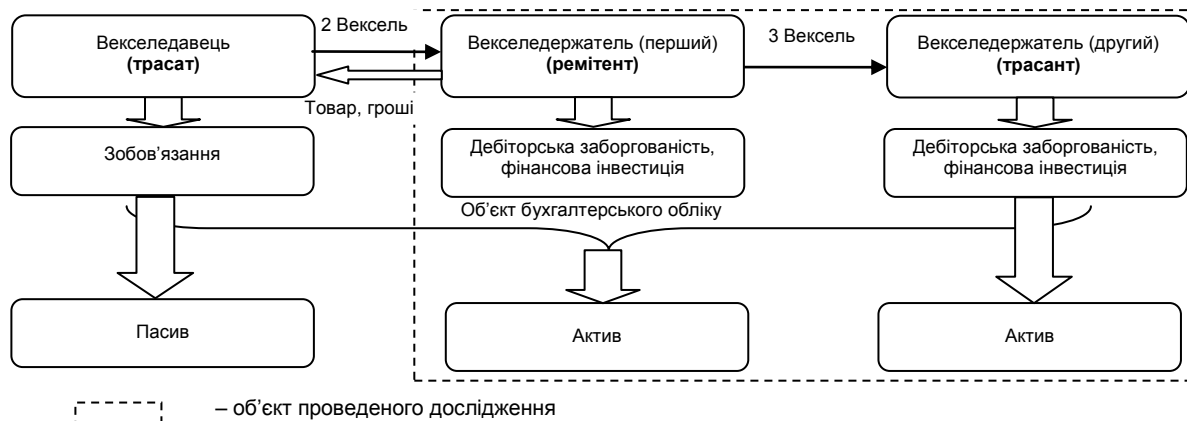

Рис. 1. Обліковий аспект сутності векселів

У зв'язку з тим, що об'єктом дослідження є активи, розглядатиметься методика бухгалтерського обліку векселів лише у векселедержателя.

Бухгалтерський облік векселя починається з його оприбуткування. Вексель належить до категорії суворо формальних документів, тобто для відображення в

бухгалтерському обліку повинні бути заповнені всі обов'язкові реквізити. У випадку наявності виправлень та недотримання чітко встановленої форми останній втрачає вексельну силу. Підставою для відображення операцій в обліку є належним чином оформлені первинні документи (рис. 2).

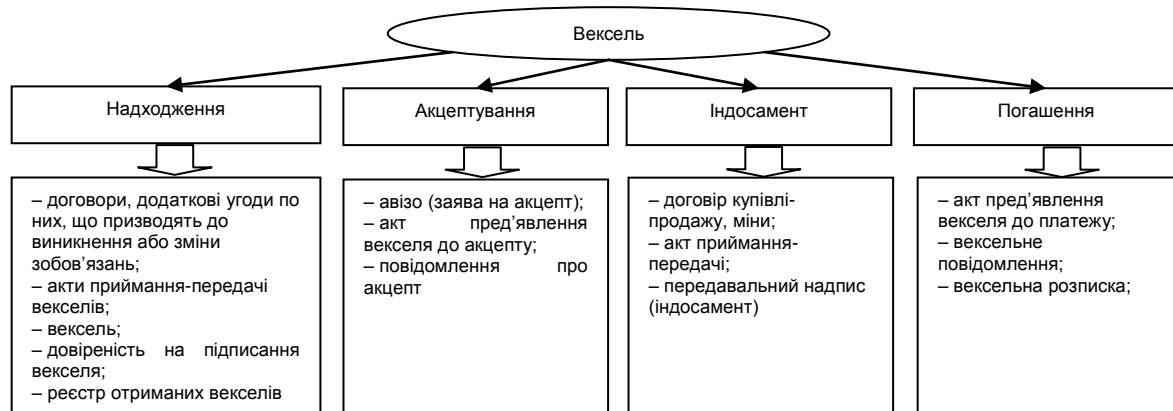

Рис. 2. Документальне оформлення операцій з векселем

Отже, під час організації документального оформлення векселів одержаних, необхідно звернути увагу на оформлення первинних документів. Згідно із ст. 4 Закону України "Про обіг векселів в Україні" [9] підставою для виникнення вексельних зобов'язань є договір, в якому передбачається форма розрахунку між контрагентами. Факт одержання векселя оформлюється актом приймання-передачі векселя. Проте на законодавчому рівні не затверджена його типова форма, а тому підприємства самостійно розробляють власні форми. Акт підписується уповноваженими особами сторін, і підписи завіряються печатками сторін.

Реєстрацію надходження та вибуття векселів необхідно відображати в книзі обліку векселів та в книзі реєстрації активів приймання-передачі векселів. В книзі обліку векселів реєструють всі одержані підприємством векселі, а в разі випуску власних векселів заводять окрему книгу реєстрації випущених векселів.

Таким чином, договір, вексель та акт приймання-передачі векселя є документами, що підтверджують надходження векселя та підставою для відображення в бухгалтерському обліку.

Пред'явленню векселя до акцепту передують наступні документи: повідомлення майбутнього платника за векселем (авізо), отримання від нього згоди. Авізо містить відомості про дату видачі, терміни сплати вексельної суми, номер векселя і дані про ремітента. Акцепт – це письмова згода платника оплатити переказний вексель. Акцепт оформлюють на підставі акта пред'явлення векселя до акцепту.

При погашенні векселя складається акт пред'явлення векселя до платежу та вексельна розписка. Порядок процедури пред'явлення векселя до платежу вексельним законодавством не визначений. А тому, факт пред'явлення необхідно зафіксувати у акті пред'явлення векселя до платежу, який підписується обома сторонами. Відповідно до ст. 39 УВЗ платник при

оплаті векселя має право вимагати повернення йому векселя утримувачем з розпискою про отримання платежу. Розписку (напис) про отримання повного або часткового платежу дає утримувач векселя виконуючи її на лицьовому або зворотному його боці.

На основі аналізу наукової літератури виявлено два підходи до облікового відображення вексельних операцій, які були сформовані ще в працях Л.З. Шнейдмана. Дослідження набули подальшого розвитку у працях С.З. Мошенського (рис. 3).

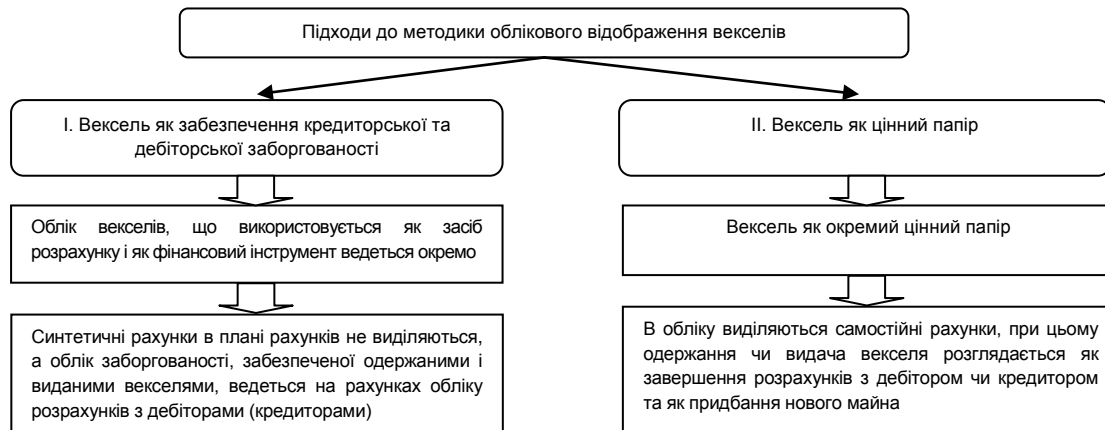

Рис. 3. Підходи до методики облікового відображення векселів одержаних [12, с. 109]

Відповідно до першого підходу особливості облікового відображення векселів враховують поділ векселів на товарні та фінансові. Тобто векселі, які отримані від дебіторів за відвантажену продукцію (товари, роботи, послуги) обліковуються на окремому рахунку, а векселі, придбані за грошові кошти на іншому, оскільки вони є фінансовими інвестиціями. Прибічниками першого підходу є Л.З. Шнейдман, О.Ю. Большакова, Л.М. Гавриловська, Н.Й. Галушка, С.З. Мошенський.

Шнейдман Л.З. вважає, що вексель для цілей бухгалтерського обліку слід розглядати як засіб забезпечення розрахунків і платежів. Проте при побудові методики обліку вексельних операцій вчений не враховував, що векселі можуть бути відсотковими.

Другого підходу дотримуються А.В. Козаков, В.В. Палій, В.В. Сопко. Вчені зазначають, що вексель є цінним папером, а для його облікового відображення необхідно використовувати тільки рахунки "Векселів одержаних" і "Векселів виданих".

Для побудови методики бухгалтерського обліку обґрунтовано використання 1-ого підходу, оскільки вексель слід розглядати з двох позицій. У випадку отримання векселя від дебітора за відвантажену продукцію або якщо вексель, переданий за індосаментом, розглядається як засіб платежу, тобто відноситься до монетарної статті активу балансу. З іншого боку вексель може надійти на підприємство шляхом придбання за грошові кошти або в обмін на товари (роботи, послуги) або інші цінні папери. Такий вексель може бути як монетарним, так і немонетарним активом. Якщо підприємство планує перепродати його на вторинному ринку, тоді вексель є немонетарним активом, який суб'єкти господарювання придбають з метою отримання прибутку, тому його слід розглядати як фінансову інвестицію. У випадку утримання придбаного векселя до дати погашення, він є монетарним. У зв'язку з вищезазначеним вважаємо, що слід розрізнити методику бухгалтерського обліку монетарних і немонетарних векселів одержаних.

Вважаємо, що методика бухгалтерського обліку вексельних операцій залежать від багатьох аспектів, а саме: від монетарності або немонетарності, терміну погашення, подальшого використання векселя (погашення або перепродаж), наявності відсотків або суми дисконту за векселем.

Відповідно до Інструкції № 291 [10] для бухгалтерського обліку векселів одержаних від дебіторів передбачено використання спеціальних рахунків залежно від строку погашення, зокрема: для довгострокових векселів – 182 "Довгострокові векселі одержані", а для короткострокових – 34 "Короткострокові векселі одержані".

Для обліку векселів, що виконують функцію засобу капіталізації, використовуються рахунки фінансових інвестицій – 142 "Інші інвестиції пов'язаним сторонам", 143 "Інвестиції не пов'язаним сторонам" та 352 "Інші поточні фінансові інвестиції".

Для обліку вексельних бланків, які відносяться до бланків суворого обліку, призначено рахунок 08 "Бланки суворого обліку", який відкривається при оприбуткуванні вексельних бланків у векселедавця, а у векселедержателя в бухгалтерському обліку не відображається вартість бланка векселя, адже фіксується заборгованість дебіторів, яка буде погашена в майбутньому.

При дослідженні економічної літератури виявлено, що між вченими немає єдності щодо відображення векселів одержаних на рахунках бухгалтерського обліку. Основна дискусія між дослідниками стосується доцільності віднесення векселя до фінансових інвестицій.

Вітчизняні дослідники, зокрема Б. Юровський [19], Д. Винокуров і А. Клименко [6] зазначають, що векселі одержані, що виступають борговим інструментом залежно від строку погашення обліковуються на рахунку 34 "Короткострокові векселі одержані", та субрахунку 182 "Довгострокові векселі одержані", а ті векселі, що підприємство придбало за грошові кошти, слід обліковувати як фінансові інвестиції на рахунку 35 "Поточні фінансові інвестиції" або на 14 "Довгострокові фінансові інвестиції".

Підтримує цю позицію і Н.Й. Галушка [7, с. 8], яка запропонувала для відображення в бухгалтерському обліку векселів придбаних, що є фінансовим активом, використовувати субрахунок 144 "Довгострокові векселі придбані" або субрахунок 353 "Короткострокові векселі придбані". На зазначених субрахунках автор пропонує обліковувати векселі, які в подальшому підприємство планує перепродати. Облік векселів одержаних від дебіторів запропоновано вести в розрізі двох їх типів: довгострокової та поточної заборгованості, що утримується до погашення, та такої, що утримується для продажу. Облік векселів одержаних необхідно вести на субрахунку 182 "Довгострокові векселі одержані" та на рахунку 34 "Поточна заборгованість за векселями одержаними".

Для відображення векселя як поточної фінансової інвестиції С.З. Мошенський [12, с. 137] вважає за необхідне використовувати рахунок 35 "Поточні фінансові інвестиції", який поділений на два субрахунки, різниця між якими тільки в терміні інвестування: на субрахунку 352 "Інші поточні фінансові інвестиції" враховуються фінансові вкладення у вексель на термін, що не перевищує 3 місяців, а на субрахунку 351 "Еквіваленти грошових коштів" – на термін, що не перевищує 12 місяців.

Інструкцією про застосування плану рахунків виокремлено два субрахунки до рахунку 34 залежно від валюти платежу: 341 "Короткострокові векселі одержані в національній валюті" та 342 "Короткострокові векселі одержані в іноземній валюті". Большакова О.Ю. [4, с. 79] підтримує запропонований Інструкцією порядок обліку векселів, а також вважає, що такий розподіл необхідно поширити і на довгострокові векселі.

Балашук Я.О. [1, с. 36-37], Завійський І.І. та Романець Ф.М. [8] вважають, що облік векселів отриманих необхідно вести в розрізі терміну погашення на субрахунку 182 "Довгострокові векселі одержані" та рахунку 34 "Короткострокові векселі одержані". Виокремлення векселів залежно від валюти, в якій виражене вексельне зобов'язання дослідники називають економічно недоцільним та таким, що порушує принцип превілювання сутності над формою. Вважаємо, що дана позиція є помилковою, оскільки валюта, в якій виражене вексельне зобов'язання має значний вплив на бухгалтерський облік. За векселями, що отримані від іноземного контрагента визначаються курсові різниці до звіту дати та на дату здійснення розрахунків.

Представники американської бухгалтерської школи Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл [16, с. 148] також виступають за відображення векселів, що придбані за грошові кошти, на рахунках фінансових інвестицій.

Вважаємо, що відображення короткострокових векселів одержаних, які суб'єкт господарювання використовує як фінансовий інструмент доцільно відображати на рахунку 35, оскільки: по-перше, при придбанні векселя за грошові кошти у підприємства не виникає ні дебіторської, ні кредиторської заборгованості, а суб'єкт господарювання вкладає тимчасово вільні кошти в цінний папір з метою отримання економічної вигоди, тобто їх можна вважати фінансовими інвестиціями; по-друге, необхідно враховувати подвійну природу векселя. Шершеневич Г.Ф. [12, с. 116] вперше довів, що цінні

Таблиця 1. Зміни до Інструкції до плану рахунків щодо коригування в назві об'єктів обліку складових монетарних і немонетарних векселів

Цинна назва		Запропонована назва	
Синтетичні рахунки	Субрахунки	Синтетичні рахунки	Субрахунки
14 "Довгострокові фінансові інвестиції"	142 "Інші інвестиції пов'язаним сторонам" 143 "Інвестиції не пов'язаним сторонам"	14 "Довгострокові фінансові інвестиції"	142 "Боргові цінні папери"
18 "Довгострокова дебіторська заборгованість"	182 "Довгострокові векселі одержані"	18 "Довгострокова дебіторська заборгованість"	182 "Монетарний довгостроковий вексель одержаний"
34 "Короткострокові векселі одержані"	341 "Короткострокові векселі одержані в національній валюті" 342 "Короткострокові векселі одержані в іноземній валюті"	34 "Монетарні короткострокові векселі одержані"	341 "Монетарні короткострокові векселі одержані в національній валюті" 342 "Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті" 343 "Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в національній валюті" 344 "Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в іноземній валюті"
35 "Поточні фінансові інвестиції"	351 "Еквіваленти грошових коштів" 352 "Інші поточні фінансові інвестиції"	35 "Поточні фінансові інвестиції"	351 "Монетарні фінансові інвестиції"; 352 "Немонетарні фінансові інвестиції"

Виокремлення запропонованих субрахунків дозволить відображати в бухгалтерському обліку монетарні та немонетарні векселі, сприятиме підвищенню ефективності контролю за їх надходженням, індосаментом і погашенням, а також слугуватиме підвищенню достовірності даних економічного аналізу, адже забезпечить точність при визначенні показника абсолютної ліквідності підприємства.

Аналітичний облік монетарних і немонетарних векселів для забезпечення управлінського персоналу достовірною інформацією необхідно вести в розрізі: своєчасності погашення векселями та за платником.

Таблиця 2. Облікове відображення простого монетарного векселя

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Відвантажено товари покупцям	Рахунок, ТТН	361	702
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	702	641
3	Отримано від покупця вексель за відвантажені товари	Вексель, акт приймання-передачі векселя	341	361
4	Погашено заборгованість за простим монетарним простим векселем	Виписка банку, акт приймання-передачі векселя	311	341

папери мають подвійну природу – матеріальну (змістовну) та формальну. Відповідно до формального значення вексель розглядається для цілей бухгалтерського обліку як придбане у власність майно – річ, документ, цінний папір. За змістовною стороною в бухгалтерському обліку відображається придбане векселедержателем право на одержання певної суми грошових коштів, тобто борг, що забезпечений векселем.

Відповідно до Уніфікованого вексельного закону вексель за формою є письмовим актом, а його змістовна сторона – вексельне зобов'язання. Отже, в бухгалтерському обліку відображається змістовна сторона векселя, оскільки на рахунках фіксується сума дебіторської заборгованості, яка буде погашена в майбутньому.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що вексель, який виконує функцію засобу платежу, є монетарним активом і його слід відображати на рахунку 34 "Монетарні короткострокові векселі одержані", а векселі, одержані у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, – на субрахунку 182 "Монетарні довгострокові векселі одержані". Вексель, який виступає засобом накопичення доходу, необхідно обліковувати на субрахунках 352 "Немонетарні фінансові інвестиції" та 142 "Боргові цінні папери".

Однією з проблем бухгалтерського обліку векселів одержаних є відсутність відображення в обліку інформації про суму прострочених вексельних зобов'язань, що може призвести до зниження платоспроможності підприємства та ліквідності його активів. З метою вирішення цієї проблеми запропоновано виокремлювати субрахунки для відображення векселів, які не погашені у визначений строк. У випадку несплати заборгованості за монетарним векселем векселедержатель зобов'язаний перевести заборгованість за векселем до складу простроченої. У зв'язку з вищезазначеним пропонуємо внести змінами до Інструкції до плану рахунків, що пов'язані з коригуванням назви рахунків векселів одержаних (табл. 1).

Таким чином, бухгалтерський облік вексельних операцій залежить від функцій, які виконує вексель, валюти, в якій виражене вексельне зобов'язання, порядку передачі та авалю векселів. Після одержання векселя може залишатись у підприємства-векселедержателя до настання строків платежу, може бути переданий іншій організації або особі в рахунок оплати за товари чи використаний для одержання кредиту в банку.

Запропонована методика бухгалтерського обліку надходження простого монетарного векселя наведена в табл. 2.

При отриманні монетарного векселя від іноземного покупця виникають курсові різниці у зв'язку зі зміною валютного курсу. Підвищення валютного курсу є позитивним для векселедержувача, адже фактично передбачається надходження більшої суми грошових коштів. Позитивні курсові різниці відображаються в бухгалтерському обліку кореспонденцією Д-т 342 "Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті" К-т 714 "Дохід від операційної курсової різниці". Негативні курсові різниці виникають при зниженні валютного курсу та відносяться до витрат підприємства, а в бухгалтерському обліку відображаються кореспонденцією рахунків Д-т 945 "Втрати від операційної курсової різниці" К-т 342 "Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті".

Після оприбуткування монетарний поточний вексель може залишитися у векселедержателя до настання строку платежу, а може бути переданий іншому підприємству в рахунок оплати за товари, або реалізований іншому суб'єкту господарювання.

Таблиця 3. Облікове відображення індосаменту монетарного векселя

№ з/п	Зміст господарської операції	З правом регресії		Без права регресії	
		Кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків	
		Д-т	Д-т	К-т	К-т
1	Відображено надходження товарів від покупця	281	631	281	631
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	641	631
3	Передано монетарний вексель постачальнику за відвантажені товари за індосаментом	631	341	631	341
4	Відображено на позабалансовому рахунку ймовірне зобов'язання за векселем, що переданий з правом регресії	042	-	-	-

Право на списання умовного зобов'язання за індосаментом з правом регресії виникає тільки при припиненні терміну платежу, що зазначений в векселі, або при його погашенні векселедавцем.

Слід відмітити, що при передачі монетарного векселя іншому підприємству не відбувається його трансформація в немонетарний, оскільки вексель виконує функцію засобу платежу. Переказ може бути зроблений з правом регресії, тобто трасант бере на себе відповідальність за сплату векселя третій стороні у випадку прострочення терміну сплати векселедавцем. Вексель може також передаватися і без права регресії, тобто підприємство, що передає вексель, не несе відповідальність за своєчасність погашення векселя [5, с. 380]. Отже, при індосаменті переказного векселя у суб'єкта господарювання виникає умовне зобов'язання перед третьою стороною, адже якщо векселедавець не оплатить вексель у визначений строк, оплату за векселем зобов'язаний здійснити 1-й векселедержатель. Таким чином, при передачі монетарного векселя одержаного з правом регресії підприємство-ремітент на позабалансовому рахунку визнає умовні зобов'язання (табл. 3).

Особливістю переказного векселя є те, що підприємство у випадку термінової необхідності грошових коштів може реалізувати його, проте з дисконтом. При реалізації переказного монетарного векселя відбувається його трансформація в немонетарний (табл. 4).

Таблиця 4. Трансформація монетарного векселя в немонетарний у зв'язку з продажем

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Відвантажено товари покупцеві	Рахунок, ТТН	361	702
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	702	641
3	Отримано від покупця вексель за відвантажені товари	Вексель, акт приймання-передачі векселя	341	361
4	Переведено монетарний вексель до складу немонетарного у зв'язку з прийняттям рішення про реалізацію	Довідка бухгалтерії	352	341
5	Реалізовано немонетарний вексель банку	Акт приймання-передачі векселя, Виписка банку	311	741
6	Списано собівартість реалізованого немонетарного векселя	Довідка бухгалтерії	971	352
7	Відображено дисконт від продажу немонетарного векселя	Довідка бухгалтерії	977	352

При реалізації немонетарного векселя в бухгалтерському обліку необхідно відобразити дохід і витрати від реалізації цінного паперу, які списуються в кінці звітної періоду на фінансові результати. При перевищенні доходу над витратами (собівартість векселя) визнається прибуток від операцій з цінними паперами, який включається до оподаткованого доходу підприємства. При понесенні збитків від реалізації немонетарного векселя, їх сума враховується при зменшенні оподаткованого доходу підприємства.

Отже, в умовах дефіциту грошових коштів продаж векселя дозволяє отримати додаткові кошти до настання терміну його погашення. Несвоєчасне погашення заборгованостей перед постачальниками, бюджетом за податками та зборами призводить до нарахування фінансових санкцій, тому підприємству вигідніше реалізувати вексель за нижчу вартість за номінальну, але при цьому штрафні санкції за несвоєчасне погашення заборгованостей не будуть нараховуватися.

Однією з проблем бухгалтерського обліку векселів одержаних є облікове відображення процентних і дисконтних векселів.

Американські дослідники Глен А. Велш і Деніел Г. Шорт вважають, що процентні та дисконтні векселі мають однакову економічну природу, оскільки містять певний процент. Перший з них містить дані про ставку процентів, під яку він виписаний. Процентні сплачуються додатково до основної суми, зазначеної у

векселі. У безвідсоткових (дисконтних) векселях, за якими проценти не фіксуються юридично, сума проценту фактично включається до основної суми, зазначеної в векселі [5, с. 379].

Таким чином, відмінність між дисконтним і відсотковим векселем полягає в наступному: розмір процентів зазначений у векселі та може бути змінений векселедавцем, а дисконт у векселі не зазначається, оскільки встановлюється на основі процентних ставок, що визначаються за згодою сторін.

Між вченими немає єдиної позиції щодо відображення в бухгалтерському обліку дисконту за векселем. Одна група дослідників серед яких М. Аринушнік, В.В. Палій, В.Ф. Палій, О.В. Козакова, С.З. Мошенський виступають за відображення дисконту отриманого за векселем на рахунку 69 "Доходи майбутніх періодів".

Мошенський С.З. [12, с. 126] пропонує відсотки (дисконт) за векселем нараховувати кожний звітний період протягом строку його обігу та обліковувати на субрахунок 691 "Проценти по векселях". Вчений вважає, що відсотки (дисконт) в бухгалтерському обліку слід відобразити кореспонденцією Д-т 34 "Короткостроковий вексель одержаний" К-т 691 "Проценти по векселях" на суму майбутнього доходу за векселем.

Отже, відповідно до підходу, запропонованого дослідниками, при надходженні векселя в бухгалтерському обліку відображається не за номінальною, а фактичною вартістю, що була сплачена при придбанні. А дисконт обліковується за рахунку 69. На

нашу думку, така методика облікового відображення не може бути використана на практиці, оскільки: по-перше, згідно з Інструкцією № 291 [10] рахунок 69 "Доходи майбутніх періодів" не кореспондує ні з рахунком 34 "Короткострокові векселі одержані", ні з рахунком 79 "Фінансові результати". По-друге, не дозволяє визначити що конкретно нараховано проценти за монетарним векселем або дисконт за немонетарним.

Відповідно до загально прийнятої методики відсотки, що нараховані за векселем, є доходом підприємства та відображаються в бухгалтерському обліку кореспонденцією Д-т 373 "Розрахунки за нарахованими доходами" К-т 732 "Відсотки одержані"

Таблиця 5. Облікове відображення відсоткового монетарного векселя

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Відвантажено товари покупцєві	Рахунок, ТТН	361	702
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	Податкова накладна	702	641
3	Отримано від покупця вексель за відвантажені товари	Вексель, акт приймання-передачі векселя	341	361
4	Погашено заборгованість за монетарним простим векселем	Виписка банку, акт приймання-передачі векселя	311	341
5	Нараховано відсотки за монетарним відсотковим векселем	Довідка бухгалтерії	373	732
6	Нараховано ПЗ з ПДВ у складі доходів від процентів	Довідка бухгалтерії	732	641

Дохід, одержаний від процентного монетарного векселя, включається до оподаткованого доходу підприємства. Відповідно до п. 135.5.1. Податкового кодексу України [14] до складу інших доходів включаються доходи від володіння борговими вимогами, датою визнання яких є дата їх виникнення згідно з положення бухгалтерського обліку. Отже, векселедержатель зобов'язаний нараховувати проценти за монетарним векселем відповідно до умов, що зазначені в договорі (щомісячно, щоквартально або при погашенні заборгованості за векселем).

В п. 189.7 ПКУ [14] зазначено, що операції постачання під забезпечення боргових зобов'язань покупця, виданих продавцєві у формі простого та

Таблиця 6. Відображення в бухгалтерському обліку операцій з немонетарним векселем

№ з/п	Зміст господарської операції	Первинний документ	Кореспонденція рахунків	
			Д-т	К-т
1	Придбано вексель з дисконтом	Вексель, Платіжне доручення, виписка банку	351	311
2	Відображено дохід від придбання векселя (на суму дисконту)	Податкова накладна	351	733
3	Погашено номінальну вартість немонетарного векселя	Вексель, акт приймання-передачі векселя, Виписка банку	311	351
4	Списано на фінансові результати дохід від придбання немонетарного векселя	Довідка бухгалтерії	733	79

Дохід від придбання немонетарного векселя в бухгалтерському обліку слід відображати не в момент його придбання, а при погашення його номінальної вартості. Оскільки дохід підприємство може взагалі не отримати, наприклад, у зв'язку з перепродажем або індосаментом векселя. Запропонований варіант бухгалтерського обліку немонетарного дисконтного векселя забезпечить можливість одержання в будь-який момент часу інформації про величину реально сплачених коштів за вексель та суму дисконту.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, на основі проведеного дослідження встановлено, що основним проблемним питанням бухгалтерського обліку монетарних і немонетарних векселів є відсутність методики їх облікового відображення. З метою вирішення зазначеної проблеми, запропоновано розмежувати монетарні векселі та обліковувати їх на рахунку 34 "Монетарні короткострокові векселі одержані" з відкриттям наступних субрахунків: 341 "Монетарні короткострокові векселі одержані в національній валюті", 342 "Монетарні короткострокові векселі одержані в іноземній валюті", 343 "Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в національній валюті" та 344 "Прострочена заборгованість за монетарним векселем одержаним в іноземній валюті".

(табл. 5). Відсотки за відсотковим векселем визнаються доходом за П(С)БО 15 "Дохід" [15] в тому звітному періоді, в якому вони були отримані. При визнанні доходу слід ретельно вивчити умови договору з векселедавцем. Відповідно до договору відсотки можуть сплачуватися щомісячно, щоквартально або при погашенні вексельної заборгованості. У випадку сплати відсотків при погашенні заборгованості за монетарним векселем векселедержатель не має права відобразити в бухгалтерському обліку дохід до настання цього терміну, оскільки до моменту погашення заборгованості може передати вексель за індосаментом або реалізувати його.

переказного векселя, емітованого таким покупцем, є об'єктом нарахування ПДВ на номінальну вартість процентного векселя. ПДВ нараховується не на номінальну вартість, а лише на отримані відсотки за монетарним векселем. Податкові зобов'язання з ПДВ необхідно відображати після нарахування процентів.

Вексель, що придбаний за грошові кошти, при первісному визнанні відображається за фактичною вартістю та відноситься до монетарної статті активу. Проте, якщо підприємство в подальшому планує його перепродати, він стає немонетарним. Запропонована методика облікового відображення монетарних і немонетарних векселів придбаних (табл. 6).

А вексель, який суб'єкти господарювання використовують як засіб капіталізації, необхідно обліковувати залежно від терміну погашення або на субрахунку 351 "Немонетарний короткостроковий вексель одержаний" або на субрахунку 142 "Боргові цінні папери". Виокремлені рахунки для облікового відображення монетарних і немонетарних векселів дозволяють побудувати методику їх облікового відображення з врахуванням подвійної природи векселя. Запропонована методика дозволить точно та достовірно відобразити в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформацію про вартість векселів. Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення особливостей відображення векселів одержаних у фінансовій звітності.

Список використаних літературних джерел:

1. Балащук Я.О. Напрями вдосконалення обліку вексельних операцій / Я.О. Балащук // Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів "Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки" (3 грудня 2010 р.). – Луцьк: HDD Луцького національного технічного університету, 2010. – 608 с. 2. Барац С.М. Курс вексельного права / С.М. Барац. – Спб.: Т-во

- "Общественная польза", 1893. – 778 с. 3. *Бервено С.Н.* Правовое регулирование вексельного обращения в Украине / С.Н. Бервено, В.Л. Яроцкий. – Харьков: Право, 2001. – 512 с. 4. *Большакова О.Ю.* Бухгалтерський облік, аналіз та контроль операцій з векселями суб'єктів підприємницької діяльності: дис. к.е.н за спец. 08.06.04 / О.Ю. Большакова. – Київ, 2001. – 217 с. 5. *Велш Глен А.* Основи фінансового обліку / Велш Глен А., Шорт Деніел Г.; пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с. 6. *Винокуров Д.* Вексель та вексельний обіг / Д. Винокуров, А. Клименко. – Х.: Фактор, 2005. – 376 с. 7. *Галушка Н.Й.* Облік і аудит вексельних операцій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.09. "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" (за видами економічної діяльності) / Н.Й. Галушка. – Київ. – 2012. – 20 с. 8. *Завійський І.І.* Фінансово-облікові проблеми здійснення вексельних операцій в умовах економічної нестабільності [Електронний ресурс] / І.І. Завійський, Ф.М. Романець. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca/Ekon/2009_3_0/09.pdf 9. Закон України "Про обіг векселів" від 05.04.2001 р. № 2374-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14> 10. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 № 291 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> 11. *Мошенський С.З.* Вексельний обіг та його облік в Україні: історичний аспект / С.З. Мошенський // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 3(25.). – С. 148-157. 12. *Мошенський С.З.* Облік і контроль вексельних операцій: дис. к.е.н.: 08.06.04 / С.З. Мошенський. – Житомир, 2004. – 258 с. 13. *Мошенський С.З.* Розвиток обліку вексельних операцій. Бухгалтерський облік: історичний аспект: монографія / С.З. Мошенський; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Ж.: ЖДТУ, 2006. – 620 с. 14. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> 15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 Дохід" від 29.11.1999 № 290 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> 16. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл; пер. с англ.; под. ред. Я.В. Соколова. – [2-е изд.]. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с. 17. *Рейнбот П.И.* Полный курс коммерческой бухгалтерии / П.И. Рейнбот. – СПб., 1866. – 373 с. 18. Уніфікований Закон "Про переказні і прості векселі" від 07.06.1930 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_009 19. *Юровский Б.* Вексель. Налогообложение и бухгалтерский учет / Б. Юровский. – Х.: ЭБЭ, 2001. – 415 с.
- СКОРОБОГАТОВА Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку та аудиту Керченського державного морського технологічного університету.
- Наукові інтереси:
– проблеми бухгалтерського обліку складових змішаних активів підприємства;
– особливості відображення монетарних та змішаних активів у фінансовій звітності.
- Стаття надійшла до редакції: 22.08.2012 р.